

Halszka Górny

Instytut Języka Polskiego PAN
ORCID: 0000-0002-2440-4697
halszka.gorny@ijp.pan.pl

**WYBRANE IMIONA POCHODZENIA
GERMAŃSKIEGO W OJKONIMII POLSKI
(REKONESANS)****SELECTED NAMES OF GERMANIC ORIGIN
IN POLISH OIKONYMY (RECONNAISSANCE)**

Abstrakt: Artykuł poświęcony jest ojkonimom odantroponimicznym motywowanym imionami germańskimi: *Herman, Henryk, Konrad, Zygmunt*. Są to imiona chrześcijańskie, znane w Polsce od średniowiecza, używane w postaci podstawowej i wariantywnej, o zmiennej popularności na przestrzeni wieków. Wśród omówionych toponimów znalazły się nazwy średniowieczne (przede wszystkim niemieckie, w większości zmienione urzędowo po 1945 r.), identyfikujące miejscowości głównie na Dolnym Śląsku, Opolszczyźnie, ziemi lubuskiej, Pomorzu oraz ojkonimy z młodszą metryką odnoszące się do obiektów usytuowanych najczęściej na historycznych ziemiach Królestwa Polskiego, na których w XIX w. przebiegała planowa kolonizacja. Materiał toponimiczny został przedstawiony w ujęciu chronologiczno-geograficznym w nawiązaniu do aspektu historyczno-kulturowego. Uwzględniona została także struktura ojkonimów mających w podstawie imiona germańskie. Toponimy te powstały głównie w wyniku transonimizacji rozszerzonej (derywacji słowotwórczej i paradygmatycznej).

Słowa kluczowe: imiona germańskie, toponimy odantroponimiczne, transonimizacja, wariantywność onimiczna

Abstract: The article is devoted to the deantroponymic oconyms that can trace their origins to Germanic names: *Herman, Henryk, Konrad, and Zygmunt*. These are Christian names which have been known in Poland since the Middle Ages, and have been used in both their basic and variant forms with varying degrees of popularity over the centuries. Among the discussed toponyms are medieval names (mainly German – officially changed after 1945) that identify localities in Lower Silesia, the Opole region, Lubuskie, and Pomerania as well as oconyms with more recent origins that refer to objects that are mostly located in the historical lands of the Kingdom of Poland (where planned colonization took place in the 19th century). The toponymic material is presented in chronological and geographical terms with references to the historical

and cultural aspects. The structure of the toponyms that are based on Germanic names was also taken into account. These toponyms were created mainly as a result of extended transonymization (word-formation and paradigmatic derivation).

Key words: Germanic names, deanthroponymic toponyms, transonymization, onymic variants

Uwagi wstępne

Ojkonimy odantroponimiczne motywowane imionami pochodzenia germańskiego stanowią bardzo obszerny zbiór nazw własnych. W związku z tym dla celów tego tekstu wybrano cztery imiona męskie: *Herman*, *Henryk*, *Konrad*, *Zygmunt*, które – wraz z derywatami – stanowiły podstawę toponimów notowanych zarówno w wiekach średnich, jak i w czasach nowszych, zwłaszcza w XIX i XX w. W opracowaniu uwzględniono zarówno ojkonimy, których współczesna postać graficzna nawiązuje do wymienionych imion, jak i te, które w wyniku zmian leksykalnych mają obecnie formę niewskazującą na odmienną motywację, ale odnoszą się do obiektów desygnowanych w przeszłości również przez onimy odantroponimiczne. Do drugiej grupy ojkonimów należą przede wszystkim średniowieczne nazwy niemieckie (identyfikujące miejscowości na Dolnym Śląsku, Opolszczyźnie, ziemi lubuskiej, Pomorzu). W większości zostały one urzędowo zmienione po 1945 r. w wyniku działalności Komisji Ustalania Nazw Miejscowości (dalej: KUNM). Toponimy z młodszą metryką dotyczą przede wszystkim wsi usytuowanych na historycznych ziemiach Królestwa Polskiego. Wskazać można imiona, które tkwią głównie w podstawach nazw średniowiecznych (najczęściej niemieckich), a zdecydowanie rzadziej ojkonimów z XIX i XX w. (np. *Herman*, *Konrad*) oraz takie, które odnajdujemy głównie w toponimach młodszych, wyjątkowo w nazwach miejscowych powstałych do XVI w. (np. *Henryk*, *Zygmunt*).

Całościowe opracowanie ojkonimów z obszaru Polski motywowanych imionami pochodzenia germańskiego z pewnością ukazałoby stopień rozpowszechnienia tych imion i ich form pochodnych w nazewnictwie miejscowym w aspekcie frekwencyjnym, chronologiczno-geograficznym i historyczno-kulturowym. Tego typu analizy wpisują się w założenia projektu „Imiona jako podstawy nazw geograficznych Polski”, realizowanego w Pracowni Onomastyki Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie, i dopełniają istniejące już badania dotyczące transonimizacyjnych relacji między dwiema kategoriami nazw własnych – antroponimami (tu: imionami) i toponimami (np. Bijak, 2001; 2021; Czopek-Kopciuch, 2017; Górny, 2011; 2017a; 2017b; 2018a; 2018b; Magda-Czekaj, 2019; 2021; Skowronek, 2019; Wójcik, 2017).

Uwzględniony w artykule materiał nazewniczy pochodzi ze słownika *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany* (Rymut i in. (red.), 1996 i nast.) oraz z kartoteki do tego opracowania (w związku z toponimami z imieniem *Zygmunt* w podstawie).

Herman, Henryk, Konrad, Zygmunt – imiona chrześcijańskie o rodowodzie germańskim

Imiona pochodzenia germańskiego istnieją w polskim zbiorze antroponimów od średniowiecza. Są to niemal wyłącznie imiona chrześcijańskie, których dość pokaźny zasób i szeroki zasięg użycia związany był pierwotnie z kultem świętych (Łobodzińska, 2012; Malec, 1994). Romana Łobodzińska (2012, s. 102) – na podstawie *Słownika imion współcześnie w Polsce używanych* (dalej: SIW) – wyodrębniła ok. 2000 imion pochodzenia germańskiego, w tym 151 imion męskich i 45 żeńskich w postaci podstawowej (pozostałe imiona to ich formy wariantywne funkcjonujące w XX w. również jako imiona oficjalne).

Wybrane przeze mnie imiona, stanowiące podstawę ojkonimów, znane są od czasów średniowiecza. Ich notacje w *Słowniku staropolskich nazw osobowych* (dalej: SSNO) wskazują na istnienie licznych odmianek fonetycznych i fonetyczno-graficznych, co można objaśnić nie tylko procesami adaptacyjnymi na gruncie języka polskiego, ale także zróżnicowaniem w języku i dialektach niemieckich lub przejmowaniem imion przez medium łaciny, języków romańskich lub języka czeskiego (Malec, 1994):

Herman – *heri-* ‘wojsko’ i *-man(n)* ‘człowiek, mężczyzna, mąż’ (‘mąż należący do wojska, żołnierz’); *Herman* 1436, (*Arman*) (1364), (*Erman*) 1220, *Harman* 1437, *Harmen* 1437, (*Hermen*) 1430, (*Kerman*) 1395.

Henryk – *heim(i)-* ‘ojczyzna’ i *-rihhi* ‘władca’ (‘pan domu, władca ojczyzny’); *Henryk* 1400, *Hyndrzyk* 1482, *Enricus* 1424, *Hainrich* 1460, *Handricus* 1491, *Hanricus* 1437, *Heindricus* 1269–76, *Heinrich* 1203, *Heinricus* 1134, *Hendricus* 1466, *Henricus* 1166, *Herricus* 1398, *Hidenricus* 1346, *Hinricus* 1208, *Indricus* 1448, *Inricus* 1418.

Konrad – *kuoni-* ‘śmiały, odważny’ i *-rat* ‘rada’ (‘odważny, śmiały doradca; śmiały w radzie’); *Konrad* // *Konrat* 1399, *Kondrat* 1454, *Korrad* 1207, *Kundrad* // *Kundrat* 1394, *Kunrad* // *Kunrat* 1302, *Kunrod* // *Kunrot* 1338, *Kurrad* // *Kurrat* 1449, (*Kunard*) 1460.

Zygmunt – *sigu-* ‘zwycięstwo’ i *-munt* ‘opieka, pomoc, obrona’ (‘ten, którego opieka zapewnia zwycięstwo’); *Zygmunt*, *Żygmunt* 1395, *Zygmont*, *Żygmont* 1433, *Zygmut*, *Żygmut* 1438 (Fros, Sowa, 1998; Grzenia, 2002; Bubak, 1993; SSNO).

Trzy spośród wymienionych imion znalazły się w grupie stu najczęściej nadawanych imion w XX w. Są to: *Henryk* (377 199 nadań – wg SIW; 15. miejsce na liście rankingowej z najwyższą frekwencją w latach 40.), *Zygmunt* (149 872; miejsce 47. z najwyższą frekwencją w latach 30. i 40.) i *Konrad* (54 329; miejsce 74. z najwyższą frekwencją w latach 80.) (Nowik, 1998). Zdecydowanie niższą frekwencję ma imię *Herman* (1014) oraz odmianki nadawane jako imiona chrzestne: *Zygmund* (107), *Kondrad* (73), *Kondrat* (49), *Hermann* (27), *Hermanus* (1), *Henrik* (3), *Heinrich* (19). Opracowanie autorstwa Pawła Swobody dotyczące

imion częstych w latach 1995–2010 (Swoboda, 2013) dostarcza nowych danych frekwencyjnych. Na liście stu najczęstszych imion męskich znajduje się już tylko imię *Konrad* z liczbą użyc 35 262 i widocznym wzrostem popularności (w latach 1995–2010 miejsce 33., w latach 1981–1990 – 39., XX w. – 76.). W pierwszej setce najpopularniejszych imion męskich nie odnotowano imion *Henryk* i *Zygmunt*, które w XX w. nadawane były zdecydowanie częściej niż imię *Konrad*.

Na popularność imienia w poszczególnych okresach wpływ miało wiele czynników – uwarunkowania historyczne, polityczne, kulturowe – zmiany wzorów imienniczych, kultura religijna, moda imiennicza. Najpopularniejszym imieniem męskim pochodzenia germańskiego przez dłuższy czas było imię *Henryk*. Jego częste nadania i stała obecność w polskim zbiorze imienniczym niewątpliwie miały podłoże historyczno-kulturowe. Imię to noszone było przez władców europejskich (Henryka II, Henryka III Walezego, Henryka VIII) i książąt piastowskich (Henryka Brodatego, Henryka Pobożnego, Henryka Białego, Henryka Probusa), a – według R. Łobodzińskiej (2012, s. 106) – na popularność imienia wpływ miało również jego znaczenie etymologiczne ('potężny, możny, bogaty') i związane z nim konotacje władzy. Imieniem popularnym wśród władców było również imię *Zygmunt* (w Polsce w dynastii Jagiellonów). *Konrad* to z kolei imię władców niemieckich, ale także książąt śląskich i mazowieckich (nosił je Konrad I Mazowiecki). Wzrost popularności tego imienia w XIX w. upatrywać należy w programowym wówczas zwrocie ku średniowieczu, co przejawiało się m.in. powrotem do dawnych imion (frekwencja imienia jest dość znaczna również w XXI w., zob. wyżej). Imię *Herman*, noszone przez króla Władysława Hermana, należy do imion rzadko w Polsce używanych.

Imiona pochodzenia niemieckiego występują współcześnie na obszarze całego kraju, ale zdecydowanie najczęściej nadawane były w dawnym woj. katowickim, następnie w opolskim, gdańskim, olsztyńskim, warszawskim, najrzadziej natomiast w woj. białkopodlaskim (Łobodzińska, 2012, s. 104–105).

Wybrane imiona germańskie w strukturze ojkonimów

Ojkonimy odantroponimiczne to nazwy utworzone w wyniku transonimizacji właściwej (ponowień) lub rozszerzonej (np. derywacji sufiksальной, paradygmatycznej) przede wszystkim od imion dwuczłonowych i chrześcijańskich, rzadziej od nazwisk. W podstawie średniowiecznych toponimów zdecydowanie częściej występują słowiańskie imiona złożone niż imiona chrześcijańskie. Przebudowa systemu imiennictwa i wycofywanie się imion rodzimych na rzecz chrześcijańskich nastąpiła na początku XVI w., gdy istniał już zręb nazewnictwa miejscowego. Wskazać można jednak ojkonimy z wieków średnich motywowane imionami zaliczanymi do zbioru imion chrześcijańskich o rodowodzie germańskim, takimi jak: *Herman*, *Henryk*, *Konrad*, *Zygmunt*. Podstawę nazw miejscowych ze starszą

metryką stanowiły imiona pełne i skrócone zachowujące oryginalną grafie i fone-tykę (najczęściej w ojkonimach niemieckich), np. *Hainrich* // *Heinrich*, jak i imiona zaadaptowane do polszczyzny, np. *Henryk*. Od imion pochodzenia germańskiego tworzone również toponimy w wiekach późniejszych, szczególnie w XIX i XX stuleciu, na wzór nazw starszych. Na powstawanie ojkonimów odantroponimicznych na przestrzeni wieków, ich motywację i strukturę, wpływ miało wiele czynników, m.in. historia terenów pogranicznych, stosunki osadnicze, własność ziemska, kulturowe przyczyny zmian wzorów imienniczych, potrzeba upamiętnienia i uczczenia postaci historycznych lub innych osób związanych z danym miejscem.

Najstarsze ojkonimy od imienia *Herman* pochodzą z okresu od XII do XIV w. Pierwsze zapisy to w wielu wypadkach łacińskie formy kancelaryjne wskazujące na posesywność (*Herman(n)i villa*) od im. *Herman(n)* i ap. *villa* ‘wieś’ oraz wymiennie nazwa niemiecka (*Herman(n)sdorf(f)*) od im. *Herman(n)* i ap. *dorf* ‘wieś’ (‘wieś Herman(n)a’). Zdecydowana większość ojkonimów o podstawie odimiennej *Herman* to nazwy niemieckie, najczęściej zmienione urzędowo po 1945 r.: *Hermanni villa* ok. 1300, *Hermansdorf* (1368) (dziś Jasienica Górna (od 1941), wś, gm. Otmuchów, opol.); *Hermansdorf* 1282, *villa Hermann* 1288 (dziś Jasienica Dolna (od 1941), wś, opol., gm. Łambinowice); *Hermansdorf*, *Herzmantowitz*, *Eherzen* ok. 1300 (dziś Grądy (od 1947), wś, gm. Otmuchów, opol.); *Hermansdorf sive Lepilstretz* ok. 1300, *De villa Hermann* (1335) 1597 (dziś Skarbimierz (od 1946), wś, gm. Brzeg, opol.); *de Hermannivilla* ok. 1300, *Hermsdorff* 1337 (dziś Sobieszów (od 1946), cz. Jeleniej Góry, dlnśl.); *villa Hermann* 1335–42, *Hermansdorf* (1350) (dziś Kowalów (od 1947), wś, gm. Wiązów, dlnśl.); *Hermannesdorf* 1202, *Hermansdorf* 1291, *Hermsdorf* 1544 (dziś Chroślice (od 1947), wś, gm. Męcinka, dlnśl.); municjonem *Hermannisdorf* 1333 (dziś Chomętowo (od 1951), wś, gm. Dobiegniew, lubus.), a także *Hermannisdorp* 1251, in *Hermanni villa* (1275) (dziś Skąpe (od XVI w.), wś, gm. Chełmża, kuj.-pom.); *Hermansdorff* 1357 (dziś Jerzmionki (od XVI w.), wś, gm. Kamień Krajeński, kuj.-pom.).

Wśród średniowiecznych zapisów nazw miejscowych pojawia się również dzierżawcza forma sufiksalna z -ów (*Herman(n)ow*) oraz inne nazwy powstałe na gruncie polskim (od n. os. *Irzman*, *Hirzman*, *Jerzman*: *Herman*): *Gezmanouo* 1245, *Hermanow*, *Hermannow* 1253 *Hermanni villa* 1290, *Hermansdorff* 1343 (dziś Jerzmanowo, cz. Wrocławia, dlnśl., nazwa przywrócona w 1946); *Hermannivilla* ok. 1300, *Girzmanicze* 1450 (dziś Hermanice, cz. Ustronia, dawniej wś, śl.); *de Hermanii villa* 1335–42, *de Yrzmanovicz* 1350–51 (dziś Jerzmanowice, wś, gm. Jerzmanowice-Przeginia, młp.). W średniowieczu notowana była również nazwa (†*Hermann* Villa) nieistniejącej już osady koło wsi Zduny, gm. Aleksandrów Kujawski, kuj.-pom. (zob. *villam Hermann*, *Coslivino*, *Golinino* (1241) 1377).

Pierwsze zapisy w XV w. mają: nazwa dzierżawcza z suf. -owa – *Hermanowa*, wś, gm. Tyczyn, podkarp. (*Hermanawa* (!) *villa* 1458, suburbio *Hermanowa*

1478), oraz nazwa patronimiczna z suf. *-owice* – Hermanowice, wś, gm. Przemysł, podkarp. (*Hermanowicze* 1418, *Ermanouicze* 1440). Z XVI w. pochodzi natomiast nazwa w formie pluralnej *Hermany*, wś, gm. Tykocin, podl. (de *Ger[mani]* 1569, *Hermani* 1576, *Hermany* 1580).

Ojkonimy z młodszą metryką są rzadkie. Należy tu siedemnastowieczna nazwa miejscowa z suf. *-ówka* – *Harmanówka*, folw. 1674, *Hermanówka* 1784 (dziś *Hermanówka*, wś, gm. Juchnowiec Dolny, podl.), zestawienie osiemnastowieczne *Hermann wola* 1709 (dziś *Hermanowa Wola*, os., dawniej wś, gm. Ryn, warm.-maz., od imienia założyciela wsi) oraz trzy nazwy *Hermanów* z suf. *-ów* z pierwszymi zapisami w wieku XIX (*Hermanów* 1899, wś, gm. Wojcieszków, lub.; *Hermanów* 1882, wś, gm. Tarłów, podkarp.) i w wieku XX (*Hermanów* 1921, wś, gm. Pabianice, łódz.).

Obiekty identyfikowane przez najstarsze nazwy z imieniem *Herman* w podstawie rozmieszczone są głównie na ziemiach południowych (obecnie woj. dolnośląskie, opolskie) i zachodnich (woj. lubuskie), stąd niemiecka proveniencja większości nazw miejscowych na tych terenach. Rzadziej ojkonimy z imieniem *Herman* w podstawie odnoszą się do wsi usytuowanych na Kujawach i w Małopolsce. Późnośredniowieczne nazwy (z XV i XVI w.) identyfikują miejscowości zlokalizowane na Podlasiu i w obecnym woj. podkarpackim, a chronologicznie młodsze ojkonimy desygnują obiekty rozmieszczone w dzisiejszych woj. podlaskim, warmińsko-mazurskim, lubelskim, podkarpackim i łódzkim.

Współcześnie zachowały się nieliczne toponimy od imienia *Herman*, takie jak: *Hermanice*, *Hermanowa*, *Hermany*, *Hermanówka*, zestawienie genetywne *Hermanowa Wola* i trzy nazwy *Hermanów* z suf. *-ów* (z XIX i XX w.). Kilkanaście dawnych nazw wskazujących na związek z tym imieniem nie przetrwało do dziś w wyniku zachodzących na przestrzeni wieków zmian leksykalnych. Dużą rolę – jak wskazano wyżej – odegrała powojenna działalność KUNM, w wyniku której nazwy niemieckie zastępowano nazwami polskimi, np. *Hermansdorf*, *Hermsdorf* > Kowalów, *Hermannsdorf* > Grądy. Komisja nie polonizowała nazw utworzonych od imienia *Herman* (używanego również w Polsce), lecz nadawała inne nazwy, być może ze względu na zbyt przejrzysty związek imienia (i jego brzmienia) z niemieckim pochodzeniem.

Produktywnością w ojkonimii polskiej wyróżnia się imię *Henryk*. Niemniej jednak niezwykle rzadko stanowiło ono bazę ojkonimów średniowiecznych. Zalicza się do nich zestawienie †*Henrici Villa* odnoszące się w XIV/XVII w. do niezidentyfikowanej osady (dziś może cz. Pońca, wlkp., prawdopodobnie od imienia księcia Henryka Głogowskiego). Forma kancelaryjna *Henrici villa* i (lub) nazwy niemieckie *Heinrichsdorf*, *Hennersdorf* (*Henner*: *Heinrich*) identyfikowały w wiekach średnich obiekty, które współcześnie mają inne nazwy (m.in. w związku z działalnością KUNM), np. Jawiszów (dlnśl., *Heinrichsdorf* (1292), *Henrici villa* (1324)XV, *Jawiszów* 1947); Popielówek (dlnśl., *Henrici villa* 1307, *Henners-*

dorf 1651, *Popielówek* 1947); *Sidzina* (opol., *Henrici villa* ok. 1300, *Heinrichsdorf* (1373), *Hennersdorff* 1551, *Sidzina* 1946); *Jaworek* (dłnśl., *Javorek* alio nomine *Henrici villa* 1207); *Jędrzychowice* (lubus., *Heynemannisdorf* 1307, *Henrici-villa* 1318–20, *Gendrzichowicze* 1422, de *Iandrzychowicz* 1423, *Jandrzychowicze* 1510, od im. księcia Henryka Głogowskiego, z niem. *-dorf*, łac. *villa*, pol. *-owice* (*Henrichowicze*) 1577). Zmiana nazwy dotyczy także obiektu zlokalizowanego w gm. Stary Dzierżoń, pom., który po 1945 r. nosi nazwę *Milikowo* (nazwa czternastowieczna pochodziła natomiast od im. niem. *Heinrich* + ap. *dorf*, w 1941 r. została spolonizowana jako *Henrykowo*).

Udokumentowaną motywację pamiątkową ma średniowieczny ojkonim *Henryków* (dziś *Henryków* i *Stary Henryków*, dwie wsi, gm. Ziębice i Ciepłowody, dłnśl.), z pierwszymi zapisami *Henrichow* (1228)XIII, *Heynrichow* 1229, pochodzący od imienia księcia Henryka Brodatego, fundatora klasztoru, i jego syna Henryka Pobożnego (pierwotnie jednak od im. rycerza *Henryka*, właściciela części późniejszych posiadłości klasztornych). Bezpośrednią motywację można podać również dla nazwy późniejszej (notowanej w 1787 r. jako *Heinrichsdorf*, spolonizowanej na *Henrykowice* (od 1947), która pochodzi od imienia właściciela wsi (gm. Milicz, dłnśl.).

Najliczniej reprezentowane są nazwy z suf. *-ów*, notowane po raz pierwszy dopiero w XIX lub XX w., co odpowiada okresowi największej popularności imienia *Henryk*. Jest to dziewięć onimów utworzonych na wzór nazw posesywnych: *Henryków* (*Henrykow*, kol. 1846), wś, gm. Rozdrażew, wlkp.; *Henryków* (1882), wś, gm. Małogoszcz, święt.; *Henryków* (1927), cz. Łodzi, przejściowo wś; *Henryków* (1827), wś, gm. Lubochnia, łódz.; *Henryków* (1921), wś, gm. Iłów, maz.; *Henryków* (*Henryków*, kol. 1921), wś, gm. Chynów, maz.; *Henryków* (1882), wś, gm. Głowaczów, maz.; *Henryków* (*Henryków*, kol. 1882), cz. miasta Zduńska Wola, dawniej wś, łódz.; *Henryków* (1827), wś, gm. Brzeziny, łódz.

Do nazw chronologicznie najmłodszych należą także: onim upamiętniający imię gen. Henryka Dąbrowskiego z suf. *-owo*: *Henrykowo* (*Henrykowo*, kol. 1846), cz. Olszewa, dawniej wś, gm. Środa Wielkopolska, wlkp.; nazwa wsi w gm. Święciechowa w woj. wielkopolskim, zapisywana w XIX i XX w. jako *Henryków* 1882, *Henrykowo* 1921 (z wahaniem postaci sufiksu w nazwie polskiej *-ów*, *-owo*) i *Heinrichshof*, folw. 1882, 1921 (nazwa niemiecka od im. *Heinrich* i ap. *hof* 'dwór'), obecnie *Henrykowo*; nazwa wsi *Henrykowo* (1878–86) w gm. Supraśl, podl., a także onim z suf. *-ówka*: *Henrykówka* (1827), wś, gm. Grabowiec, lub.

Imię pełne *Henryk* znajduje się ponadto w podstawie dwóch toponimów z suf. *-owo* i dwóch z suf. *-ów* nadanych w XX w. obiektom istniejącym już od wieków średnich, ale pod innymi nazwami (zarówno niemieckimi, jak i polskimi): *Henrykowo* (*Byskupicze* 1500, *Henrykowo* (*Biskupice*), kol. 1921, *Henrykowo* 1952), wś, gm. Nowe Miasto, maz.; *Henrykowo* (de *Henrichowe* 1312, *Heinrichow* (1319), *Henryków* – *Heinrikau* 1941, *Henrykowo* – *Heinrichow* 1946, starsza nazwa od im. niem. *Heinrich*), wś, gm. Orneta, warm.-maz.; *Henryków* (*Wola Mroczkowa*

1522, *Henryków*, folw. 1882, *Henryków*, cegielnia 1921), wś, gm. Piaseczno, maz.; *Henryków* (de villis similiter de *Sprotaua* 1260, *Sprottischdorfe* 1436, *Henryków* – *Sprottischdorf* (1951), wś, gm. Szprotawa, lubus.

Bazę ojkonimów dziewiętnastowiecznych z suf. *-in*, *-ew(o)*, *-ów* stanowiły również derywaty imienia *Henryk* (*Henryś*, może też forma żeńska *Henrysia* i *Henrych*): *Henrysia* (1882), kol., dawniej wś, gm. Chełm, lub.; *Henrysia* (1882), cz. Wielęcina, dawniej wś, gm. Somianka, maz.; *Henrysia* (1882), wś, gm. Kosów Lacki, maz.; *Henrysia* (1882), wś, gm. Zakroczym, maz.; *Henrysze* (*Henrysze* 1827, *Henrysów* 1921), wś, gm. Jaktorów, maz. Od imienia żeńskiego *Henryka* pochodzi nazwa *Henryczyna* (1882), z suf. *-in* (*-yn*), kol., dawniej wś w gm. Garwolin, maz. Odnotować należy również nazwę bezsufiksálną *Henryk* z 1967 r. (wś, gm. Brody, święt.), powstałą w wyniku transnimizacji właściwej.

Dziewiętnasto- i dwudziestowieczne ojkonimy (ponad 20 jednostek) od imienia *Henryk* i jego form pochodnych (*Henryś*, *Henrych*), identyfikujące pierwotnie najczęściej kolonie i folwarki (dziś wsie, części wsi lub miast, kolonie), usytuowane są przede wszystkim na Mazowszu, rzadziej w Wielkopolsce i Małopolsce. Wśród nich wskazać można jedną nazwę powstałą w wyniku transnimizacji bez wykładnika formalnego (*Henryk*) oraz nazwy utworzone na wzór dzierżawczego modelu strukturalnego z sufiksami: *-ów* (*Henryków* – 9 nazw + 2 identyfikujące obiekty istniejące od średniowiecza, ale pod inną nazwą), *-owo* (*Henrykowo* – 3 + 2), *-ówka* (*Henrykówka* – 1), *-in* // *-yn* (*Henrysia*, *Henryczyna* – 5), *-ew(o)* (*Henrysze* – 1).

Kolejne imię pochodzenia germańskiego *Konrad* // *Kondrat* (i warianty) odnajdujemy zarówno w podstawie nazw miejscowych utworzonych do końca XVI w., jak i w toponimach z młodszą metryką.

W nazwach średniowiecznych (rozmieszczonych na terenie dzisiejszej Opolszczyzny, Dolnego Śląska, ziemi lubuskiej) pierwsze zapisy mają często postać zlatynizowaną (kancelaryjną) lub niemiecką: *Conradi* // *Cunradi villa*, *Villa Conradi*, *Conradisdorf*, *Conradswalde*, pojawiają się również formy oboczne typu *Kunsdorf*, *Kursdorf*, *Kunzendorf* od skrótów imienia pełnego: *Konradowa* (po 1945), wś, gm. Nysa, opol., *Cunradi Ville* 1294, *Conrathsdorff* 1344; *Konradowo* (po 1945), wś, gm. Wschowa, lubus., *villam Conradisdorf* 1307; *Konradów* (po 1945), wś, gm. Głucholazy, opol., *villa Conradi* 1263; *Konradów* (po 1945), wś, gm. Łądek-Zdrój, dlnśl., *Conradswalde* 1346; *Konradówka* (po 1945), wś, gm. Chojnów, dlnśl., in *Cunradi villa* 1288, in *Conradisdorf* 1325). Zestawienia †*Konrada* *Wieś* (1327) i ojkonim *Konradsdorf* (1400) identyfikowały także odpowiednio wieś zaginioną w Małopolsce i niezidentyfikowaną miejscowość na Pomorzu. Ponadto takie zapisy odnosiły się do obiektów, którym po 1945 nadano nazwy bazujące na innych niż odimienne podstawach leksykalnych (zob. np. *Chichy*, wś, gm. Małomice, lubus., *Chuchi et Cosli* [...], *Conradi villa* ok. 1300; *Kościelnik*, wś, gm. Lubań, dlnśl., *Dorfe Conradsdorf* 1321).

Niemieckie złożenia od im. *Konrad* (+ ap. *hammer*, *hausen*, *hof*, *stein*, *walde*), takie jak *Konradshammer*, *Konradshausen*, *Konradshof*, *Konradstein*, *Konradswalde*,

Konradswaldau, desygnowały przejściowo obiekty usytuowane głównie na terenie Dolnego Śląska, ziemi lubuskiej, Pomorza, Warmii. Miejscowościom tym nadano z czasem (przeważnie w wyniku powojennej działalności KUNM) nazwy polskie (np. Chojnowo, warm.-maz., ad Theutonicalem villam *Conradi silva* nuncupatam, ville *Conratczwalde* (1308)) lub nazwy spolonizowane (np. Kondratów, dlnśl., *Cunradeswald* 1268).

Wariant fonetyczny *Kunrad* stanowił podstawę nazwy dzierżawczej *Kunradowo* z suf. *-owo* (os. zaginiona k. Godziszewa, wlkp., *Cunradowo* 1488) i nazwy patronimicznej z suf. *-owice* (dziś Kondratowice (od 1947), wś, gm. Łagiewniki, dlnśl., von *Cunrachowicz* (1299)XVII, *Kunratowice* 1941). Od im. *Konrad*, *Kunrad* powstała także nazwa posesywna z suf. *-ec*: *Kondrajec*, wś, gm. Sochocin, maz. (*Cunradzecz* 1402, *Condradzyecz* (1474)1500) i człony utożsamiające w obecnych zestawieniach *Kondrajec Pański*, wś, gm. Głinojeck, maz. (*Cunraczecz* 1402), *Kondrajec Szlachecki*, wś, gm. Głinojeck (*Kunraczecz*, villa nova 1438).

Pierwsze zapisy ojkonimów z imieniem *Konrad* w podstawie pochodzą również z XVII i XVIII w. Dotyczy to nazw: *Konradów* (*Conradow* 1666/67), wś, gm. Sośnie, wlkp., z suf. *-ów*, oraz *Konrady* (1782), wś, gm. Świętajno, warm.-maz., w formie pluralnej.

Dziewiętnastowieczny wzrost popularności imienia *Konrad* (wyższa frekwencja nadań) nie znajduje bezpośredniego odbicia w liczbie nominacji ojkonimicznych z tego okresu. Niemniej jednak wskazać można kilka nazw miejscowych, które po raz pierwszy zostały zanotowane w XIX i XX w. Są to dwa onimy z suf. *-owo*: *Konradowo* (1877), cz. wsi Małużyn, dawniej wś, maz.; *Konradowo* (1921), wś, gm. Aleksandrów Kujawski, kuj.-pom., trzy ojkonimy z suf. *-ów*: *Konradów* (1901), wś, gm. Blachownia, śl.; *Konradów* (1877), kol., dawniej wś, gm. Urzędów, lub.; *Konradów* (1827, *Kondratów* lub *Konradów*, kol., 1883), wś, gm. Kodrąb, łódz., oraz jedna nazwa miejscowa w formie liczby mnogiej (na wzór nazw rodowych): *Kondraty* (1952), wś, gm. Goraj, lub., od im. *Kondrat*. Z okresu powojennych nadań urzędowych pochodzą nazwy: *Konradów* (*Conradsthal* 1785), cz. Wałbrzycha, dawniej wś; *Konradowo* (*Swarboniten* 1310), wś, gm. Świątki, warm.-maz.

Produktywność imienia *Zygmunt* w toponimii polskiej przypada na wieki XIX i XX. Z okresu późnego średniowiecza pochodzi jedynie ojkonim *Zygmuntowo* (ku siołu *Zygmontowu* 1560, *Zygmunthowo* 1576), upamiętniający imię króla *Zygmunta Augusta*, obok którego już w XVII w. pojawiła się nazwa *Klenniki* (dziś Klejniki, wś, gm. Czyże, podl.), a z XVIII w. – nazwa *Zygmuntów* (1787, wś, gm. Gielniów, maz.).

W XIX i XX w. powstało 6 nazw z suf. *-ów* odnoszących się do miejscowości z obszaru Mazowsza i ziemi sieradzko-łęczyckiej: *Zygmuntów* (1881), wś, gm. Koluszki, łódz.; *Zygmuntów* (1895), cz. Warszawy, dawniej wś, gm. Wawer, maz. *Zygmuntów* (*Zygmuntów*, os. leśn. 1895), cz. wsi Gertrudów, gm. Gomu-

nice, okresowo wś, łódz.; Zygmuntów (1895), wś, gm. Lutomiersk, łódz.; Zygmuntów (*Zygmuntów*, kol. 1895), cz. wsi Marcelów, dawniej wś, gm. Zapolice, łódz.; Zygmuntów (1921), cz. wsi Sarnów, gm. Rybno, maz., a także tyle samo ojkonimów z suf. *-owo* identyfikujących obiekty w obecnych woj. wielkopolskim, kujawsko-pomorskim i mazowieckim: Zygmuntowo (1895), wś, gm. Wilczyn, wlkp.; Zygmuntowo (1895), wś, gm. Śmigiel, wlkp.; Zygmuntowo (1921), wś, gm. Skulsk, wlkp.; Zygmuntowo (1921?), wś, pow. Radziejów, gm. Topólka, kuj.-pom.; Zygmuntowo (1921), cz. wsi Miłachówek, kuj.-pom.; Zygmuntowo (*Zygmuntowo*, kol. 1921), wś, gm. Gutkowo, maz.

Późną metrykę mają ponadto nazwy: Zygmuntówek (1895), wś, gm. Malanów, wlkp., z suf. *-ówek*; Zygmuntówka (*Zygmunt* 1895, *Zygmuntówka* 1921), cz. wsi Wojciechówka, gm. Siennica, maz., z suf. *-ówka*, oraz nazwa w formie pluralnej Zygmunt y (1895), wś, gm. Krypno, podl.

Podsumowanie

Największą produktywnością w ojkonimii polskiej spośród imion pochodzenia germańskiego motywujących nazwy miejscowe (takich jak: *Adolf, Albert, Alfred, Ernest, Ferdynand, Fryderyk, Henryk, Herman, Konrad, Leonard, Olbracht, Rajmund, Romuald, Zugmunt; Jadwiga, Karolina*) wyróżnia się – nieomawiane tu – imię *Karol* (popularne najpierw wśród panujących, później też w innych warstwach społecznych, a współcześnie (w latach 1995–2010) plasujące się w pierwszej trzydziestce najczęściej nadawanych imion w Polsce z liczbą użyć 49 178 (Swoboda, 2013, s. 24). Tkwi ono w podstawie ponad 50 nazw miejscowych, z których znaczna część należy do najmłodszej warstwy ojkonimicznej z pierwszymi zapisami w XIX i XX w.¹ Z tego okresu pochodzi też większość nazw miejscowych od imienia *Zygmunt* (ok. 15 jednostek) z sufiksami *-ów, -owo, -ówka, -ówek* i w formie liczby mnogiej oraz ponad 20 nazw miejscowych od imienia *Henryk* i jego derywatów *Henryś, Henrych*. Zlokalizowane są one przeważnie na historycznych ziemiach Królestwa Polskiego, na których w XIX w. przebiegała planowa kolonizacja, m.in. w związku z uwłaszczeniem chłopów i rozwojem przemysłu. Ojkonimy średniowieczne od imion *Henryk* i *Zygmunt* są niezwykle rzadkie (*Henryków* – dziś *Henryków* i *Stary Henryków*; *Zygmuntowo*). Imiona *Herman* i *Konrad* zdecydowanie rzadziej występują w podstawach nazw należących do młodszej warstwy chronologicznej (odpowiednio 3 i 5 ojkonimów z pierwszymi zapisami w XIX i XX w.). Utworzone od nich średniowieczne toponimy (głównie niemieckie) identyfikowały natomiast obiekty usytuowane przede wszystkim na Śląsku, Pomorzu, ziemi lubuskiej. Najstarsze zapisy miały zwykle postać zlatyni-

¹ Niewykluczone, że na produktywność imienia *Karol* i jego rosnącą popularność od XVII w. wpływ wywarł kult św. Karola Boromeusza (1538–1584) (Grzenia, 2002).

zowaną (kancelaryjną) typu: *Hermani villa*, *Conradi/Cunradi villa* lub niemiecką typu *Hermansdorf*, *Konradsdorf*. Obecne nazwy wielu miejscowości (nienawiazujące do zaadaptowanych imion, często o podstawach innych niż odimienne, np. *Grądy*, *Kowalów*, *Chroślice*, *Skąpe*, *Kościelnik*) zostały nadane urzędowo po 1945 r. Do naszych czasów przetrwało niewiele nazw średniowiecznych zachowujących pierwotną podstawę odimienną. Należą do nich toponimy: *Hermanice*, *Hermanowa*, *Hermanowice*, *Hermany*; *Henryków* (dziś *Henryków* i *Stary Henryków*); *Kondratowice*, *Kondrajec*. Warto podkreślić, że wymienione w artykule imiona pochodzenia germańskiego stanowiły podstawę nazw miejscowości powstałych w średniowieczu przede wszystkim na gruncie niemieckim, mimo że imiona te były znane i używane również w Polsce już w wiekach średnich.

Omówione w artykule ojkonimy odimienne tworzone były przez derywację słowotwórczą (suf. *-ów*, *-owo*, *-ew(o)*, *-in//-yn*, *-ec*, *-ówka*, *-ówek*, *-(ow)ice*), pluralizację (*Kondraty*, *Hermany*, *Zygmunt*) oraz transonimizację bez wykładników formalnych (*Henryk*). Wskazać można także zestawienia z derywatem odimiennym typu: *Hermanowa Wola*, *Kondrajec Pański*, *Kondrajec Szlachecki*. Nazwy te reprezentują wszystkie modele nazewnicze typowe dla toponimów odantroponimicznych (nazwy dzierżawcze, patronimiczne, rodowe lub tworzone na ich wzór). W ojkonimach młodszych sufiksy pełniły funkcję strukturalną. Część nazw miała – obok motywacji dzierżawczej – motywację pamiątkową, choć jest ona rzadko udokumentowana. Wśród osób uczczonych znaleźli się: król Zygmunt August, książę Henryk Brodaty, Henryk Pobożny i generał Henryk Dąbrowski.

Bibliografia

- Bijak, U. (2001). Imię Kazimierz i jego derywaty w toponimii polskiej. W: A. Cieślikowa, B. Czopek-Kopciuch (red.), *Toponimia i oronimia* (s. 125–135). Kraków: DWN.
- Bijak, U. (2021). Polish anthroponym-derived geographical names (An overview). W: A. Choleva-Dimitrova, M. Vlahova-Angelova, N. Dancheva (red.), *Proceedings of the International Onomastic Conference "Anthroponyms and Anthroponymic Researches in the Beginning of 21st Century"* (s. 29–41). Sofia: Bulgarian Academy of Sciences.
- Bubak, J. (1993). *Księga naszych imion*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Czopek-Kopciuch, B. (2017). Imię *Maria* w polskiej ojkonimii. *Onomastica*, 61(2), 43–51.
- Fros, H., Sowa F. (1998, 2007). *Księga imion i świętych* (t. 3, 6). Kraków: WAM.
- Górny, H. (2011). Obraz idei współzycia Słowian zachowany w toponimii Polski – na przykładzie nazw miejscowych motywowanych wybranymi imionami dwuczłonowymi. *Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Russologica*, 4, 65–76.
- Górny, H. (2017a). Imię *Cz(ś)cibor* w polskiej antropimii i toponimii. *Onomastica*, 61(2), 129–141.
- Górny, H. (2017b) Słowiańskie imiona dwuczłonowe zachowane w najstarszych polskich toponimach (rekonesans). *Onomastica*, 61(1), 255–264.

- Górny, H. (2018a). Imiona złożone o pierwotnym znaczeniu związanym z życiem rodzinnym w polskiej antroponimii i toponimii. W: M. Graf, W. Hofmański, P. Graf (red.), *Z nazwą w świat. Filologiczna podróż z Profesor Ireną Sarnowską-Giefling* (s. 195–208). Poznań: Instytut Naukowo-Wydawniczy MAIUSCULA.
- Górny, H. (2018b). Polish Name-Based Toponyms from a Historical and Cultural Perspective. *Onomastica Uralica*, 12, 149–162.
- Grzenia, J. (2002). *Słownik imion*. Warszawa: PWN.
- Łobodzińska, R. (2012). Imiona pochodzenia germańskiego w polskim systemie imienniczym. W: M. Ološtiak (red.), *Jednotlivé a všeobecné v onomastike*. (s. 101–108). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- Magda-Czekaj, M. (2019). Imię *Zofia* w kontekście językowym, kulturowym i religijnym. W: A. Rygorowicz-Kuźma, K. Rutkowski (red.), *Nazwy własne w języku, literaturze i kulturze. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesor Zofii Abramowicz* (s. 55–71). Białystok: Wydawnictwo UB.
- Magda-Czekaj, M. (2021). Wschodniosłowiańskie imię *Chodor* i jego polski odpowiednik *Teodor* jako podstawy toponimów w Polsce. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica*, 16, 127–139.
- Malec, M. (1994). *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN.
- Nowik, K. (1998). Zmiany frekwencyjne w zasobie imion w Polsce powojennej. W: E. Jakus-Borkowa, K. Nowik (red.), *Najnowsze przemiany nazewnicze* (s. 57–71). Warszawa: Energeia.
- Rymut, K., Czopek-Kopciuch, B., Bijak, U. (red.) (1996 i nast.). *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*. Kraków: DWN, Instytut Języka Polskiego PAN.
- SIW – Rymut, K. (wyd.). (1995). *Słownik imion współcześnie w Polsce używanych*. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN.
- Skowronek, K. (2019). Antropologia feministyczna i historia kobiet a onomastyka – miejsca wspólne (na przykładzie chrześcijańskich imion żeńskich obecnych w nazwach miejscowych). *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica*, 14, 218–234.
- SSNO – Taszycki, W. (red.). (1965 i nast.). *Słownik staropolskich nazw osobowych* (t. 1–6). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Swoboda, P. (2013). Imiona częste w Polsce w latach 1995–2010 oraz ich zróżnicowanie w czasie i przestrzeni. *Onomastica*, 57, 19–69.
- Wójcik, U. (2017). Mazowieckie toponimy motywowane słowiańskimi imionami złożonymi. *Onomastica*, 61(2), 303–321.